

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОКУМЕНТОЛОГІЇ

ПРОГРАМА

**навчальної дисципліни за вибором
підготовки докторів філософії зі спеціальності
029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**

Харків - 2016

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Харківська державна академія культури,
факультет соціальних комунікацій, кафедра документознавства та книгознавства

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: д. пед. наук, проф. Кушнарєнко Н.М.,
д. пед. наук, проф. Соляник А.А.

Затверджено Радою факультету соціальних комунікацій ХДАК
“11” квітня 2016 року, протокол № 9

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни за вибором “Методологічні проблеми документології” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки аспіранта спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методологічні проблеми документології як метанауки про документ як засіб соціальної комунікації.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна пов'язана з іншими дисциплінами соціокомунікативного циклу — «Соціальні комунікації», «Соціальна інформатика», «Організація та методика НДР», «Інформаціологія», «Ноокомунікологія» та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких **змістових модулів**:

1. Теорія документології.
2. Методологічний апарат документології.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Мета навчальної дисципліни** – ознайомлення аспірантів з теоретичними та методологічними основами документології як науки, поглиблення знань у галузі фундаментальних та прикладних документологічних досліджень.

1.2. Завдання навчальної дисципліни:

- розширити уявлення про предмет документології, її співвідношення з іншими науковими дисциплінами документально-комунікаційного циклу;
- розглянути еволюцію та сутність концепцій щодо структури документології як науки;
- висвітлити основні етапи інституціоналізації документології як наукової дисципліни;
- розкрити статус документології як метанауки та міждисциплінарної сфери знань;
- розглянути сучасну терміносистему документології;
- поглибити знання про феномен документа як інтегрований об'єкт документології;
- узагальнити сучасні концептуальні підходи до класифікації документа;
- розкрити сутність основних законів документології;
- розкрити загальнонаукові та частковонаукові методи документологічних досліджень;
- поглибити уявлення про сучасну проблематику та організацію документологічних досліджень;
- сформувати власний дослідницький досвід аспірантів щодо практичного застосування теорії, концепцій і методик документологічного дослідження як у процесі виконання дисертаційної роботи, так і в різноманітних сферах майбутньої професійної діяльності.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми аспіранти повинні:

знати:

- об'єкт, предмет, структуру документології як науки;
- основні концепції науки про документ;
- еволюцію поглядів на документологію як науку;
- історіографію документології, її основні персоналії;
- онтологічні ознаки документа, сучасні проблеми його класифікації;
- визначення базових документологічних термінів;
- основні закони функціонування документа в системі соціальних комунікацій;
- методи документологічних досліджень.

уміти:

- самостійно та вільно орієнтуватися в теоретико-методологічних засадах документології;
- обґрунтовувати власну думку щодо дискусійних проблем документології;
- класифікувати будь-які види документів за сутнісними ознаками їх поділу на групи та види;
- застосовувати знання щодо основних законів документології;
- використовувати дослідницький інструментарій методологічного апарату документології.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години / 3 кредити ECTS, з них 60 годин аудиторних занять (20 год. – лекційних занять, 20 год. – семінарських, 20 год. – практичних).

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теорія документології

Статус документології як науки. Еволюція документологічної думки. Терміносистема документології. Закони документології.

Змістовий модуль 2. Методологічний апарат документології.

Фундаментальні та прикладні теорії документологічних досліджень. Загальнонаукові принципи та методи пізнання документа. Частковонаукові методи документологічних досліджень. Організація документологічних досліджень в Україні та за кордоном.

Змістовий модуль 1. Теорія документології

Тема 1. Статус документології як науки

Визначення та завдання науки. Функції науки: описова, гносеологічна, прогностична. Властивості науки: об'єктивність, впорядкованість, раціональність, всеохватність, інтернаціоналістичність, конвенціональність, уніфікованість, спадкоємність, діахронічність, прискореність, безмежність, непередбаченість та ін. Рівні та процеси інституціоналізації наукового знання.

Основні ознаки науки: наявність власного предмета, теорії, законів. Додаткові ознаки науки. Об'єкт, предмет, структура документології. Історія, теорія, методологія документа й документально-комунікаційної діяльності.

Співвідношення та зв'язок документології з іншими науками та галузями знань: інформаціологією, семіотикою, мовознавством, соціологією, культурологією, психологією, історичним джерелознавством, музеєзнавством, архівознавством, книгознавством, бібліотекознавством, бібліографознавством, патентознавством, документалістикою, комунікологією та ін.

Порівняльний аналіз сучасних концепцій та визначень документології як науки. Три моделі документології: метанаука, міждисциплінарна сфера знань, інтегративна наукова дисципліна. Сучасні дискусії щодо статусу та структури документології.

Тема 2. Еволюція документологічної думки

Історичні етапи інституціоналізації документології як наукової дисципліни.

Передумови виникнення документологічного знання. Початкова диференціація емпіричних знань про документ у IV-II тис. до н.е. Складання первісних уявлень про значення документа для розвитку суспільства. Формування напрямів наукового аналізу складових документа, його уніфікації. Історичні напрями опрацювання інформаційної складової документа. Особливості досліджень зовнішньої форми документа.

Поширення тлумачення поняття документа як письмового свідчення, доказу в Стародавній Греції та Римі. Роль давньогрецьких логографів (Гераклій Мілетський, Гелланік Лесбоський, Діонісій Мілетський), філософів (Платон, Аристотель), істориків (Геродот, Фулідід, Ксенофонт) у накопиченні емпіричних знань про документ. Перші спроби уніфікації тексту, мови, форми документа.

Роль середньовічних університетів у розвитку нового ставлення до документа як об'єкта дослідження. Зростання знань про документ за часів Відродження, Реформації та Контрреформації. Теорія, методика дослідження документа у працях Ж. Мабільйона „Дипломатика в шести книгах”, Б. Монфокона „Про грецьку палеографію” та ін.

Розвиток документологічного знання у XVIII-XIX ст. Витоки концепцій наук про документ у наукових класифікаціях Д. Дідро (1751), Бутенсона (1802), А. Ампера (1834). Джерелознавчі студії першої половини XIX ст., формування уявлень про документ як системний об'єкт. Зародження спеціальних галузей науки, об'єктом дослідження яких є матеріальна основа документа або його конструкція (кодикологія, папірологія, папірусологія, філігранологія та ін.). Значення археологічних праць для розвитку знань про документ.

Витоки узагальнюючої науки про документ у працях Поля Отле, Анрі Лафонтена у кінці XIX ст. Формування класу наукових дисциплін документально-комунікаційного циклу (документаційної науки, книго-архівно-музеєзнавства, бібліології, документології, документалістики, діловодства, документознавства).

Формування документології у межах теорії діловодства, архівознавства, документознавства. Праці К.Г. Міт'яєва і подальший розвиток управлінського документознавства в дослідженнях учених ВНДДАСУ та МДАІ. Внесок Т.В. Кузнецової, Я.З. Лівшиця, М.П. Ілюшенка, А.С. Малитикова, В.Д. Банасюкевича, К.І. Рудельсон, А.М. Сокової, М.В. Ларіна, Г.Г. Воробйова у розробку теоретичних проблем документознавства. Юридичне оформлення документознавства як наукової спеціальності.

Розвиток теоретико-методологічних засад документаційної науки, документалістики, документознавства у 1960-1970-х рр., вплив інформатики на визначення їх змісту.

Формування нової концепції документознавства у 1980-1990-х рр. у межах книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, фондознавства. Аналіз концепцій Р.С. Гіляревського (1971), А.В. Соколова (1982), О.П. Коршунова (1980-і), Ю.М. Столярова, Н.М. Кушнарєнко, Н.Б. Зінов'євої (1990-і), М.С. Ларькова (2000-і).

Когнітивна та організаційна інституціоналізація документології під впливом новітніх досягнень в галузі загального документознавства та інформатики. Внесок Ю.М. Столярова в розробку теоретико-методологічних засад документології як самостійної метанауки.

Внесок у розвиток документології сучасних українських учених Л.А. Дубровіної, С.Г. Кулєшова, Н.М. Кушнарєнко, М.С. Слободяника, А.А. Соляник, Г.М. Швецової-Водки та ін. Відкриття освітньої спеціальності 8.020105 „Документознавство та інформаційна діяльність”, запровадження наукової спеціальності 07.00.10 „Документознавство, архівознавство”.

Тема 3. Терміносистема документології

Поняття наукової та професійної термінології. Категоріально-понятійний апарат науки. Системний розвиток документологічної термінології. Терміни, похідні від поняття «документ», їх змістовне наповнення.

Роль термінологічних енциклопедій, довідників, словників та стандартів у формуванні терміносистеми документології. Базові документологічні поняття: загальна характеристика, сучасні проблеми дефініціювання. Внесок Ю.М. Столярова у розробку документологічної термінології.

Етимологія поняття «документ». Документ як узагальнююче поняття для різних джерел документованої інформації. Ітераційний підхід до визначення поняття «документ» у залежності від сфери його використання. Недосконалість визначень поняття «документ» у стандартах, законах, словниках, нормативно-технічній документації України і зарубіжних країн. Необхідність поетапного звуження поняття «документ» для прагматичних цілей. Обсяг і зміст поняття «документ» у документології: співпадіння субстанціональної і функціональної сутності; штучний спосіб запису інформації; здатність документа служити одиницею в документаційному процесі; оснащеність реквізитами та ін.

Тема 4. Закони документології

Загальне уявлення про закони, закономірності і тенденції розвитку в контексті документології. Внесок Ю.М. Столярова у відкриття законів документології.

Загальні закони документології. Закон документативної підтримки всіх суспільних відносин. Закон генерації документів соціальними системами. Закон зумовленості існування документа його якісними перевагами. Закон акумулювання в документі всіх знань людства. Закон співвідношення інформації та її носія. Закон відповідності обсягу документованої інформації пропускним можливостям документальної комунікації суспільства.

Часткові закони функціонування документних множин: потоків, масивів, ресурсів, фондоутворень. Закон зростання обсягів документних потоків. Закон старіння документів у потоці. Закон розсіяння-концентрації документів в потоці. Закон утворення генетично споріднених фондів. Закон відповідності та пропорційності обсягу та змісту документопотоків масштабам розвитку сфери діяльності.

Тема 5. Фундаментальні та прикладні теорії документологічних досліджень

Сучасні концепції, гіпотези та теоретичні побудови в галузі документології.

Теорія документа як системи та одиниці в семантичному процесі. Соціальні функції документа. Проблема статусності документа. Субстанціональний та функціональний статус документа. Речовий або енергетичний носій інформації. Документ діахронний і синхронний. Документ нонелектронний та електронний. Документ статичний і кінетичний. Документ стаціонарний і мобільний. Мірність документа. Документ одномірний, двомірний, трьохмірний, псевдотрьохмірний, псевдочотирьохмірний. Документ аутентичний і неаутентичний. Документ дискретний і континуальний. Документ самодостатній і несамодостатній.

Теорія класифікації документа. Класифікація документа за номінаційною, інформаційною, матеріальною, сигнаційною, синтаксичною, семантичною, прагматичною складовими. Інші підходи до визначення ознак класифікації документа. Проблеми класифікації електронного документа.

Теорія документа як об'єкта діяльності. Теорія життєвого циклу документа. Теорія документних потоків, масивів, ресурсів. Документивне фондознавство.

Теорія документально-комунікаційної діяльності. Сучасні проблеми створення, оброблення, розповсюдження, зберігання, використання документів у суспільстві. Сутність і структура документально-комунікаційної системи. Атрибутивна, функціональна, управлінська та ін. підсистеми документальної комунікації. Документні потоки, документні канали, комунікаційні бар'єри. Особливості функціонування

та трансформації генеративних, транзитних та термінальних документальних систем. Проблеми генерування електронного документного ресурсу суспільства.

Змістовий модуль 2. Методологічний апарат документології

Тема 6. Загальнонаукові принципи та методи пізнання документа

Поняття методології і методу дослідження. Метод як інструмент пізнання. Методологія як форма наукового знання о принципах, методах, засобах і процесах наукового пізнання, як форма побудови, організації та проведення наукового дослідження.

Функції методології: забезпечення чіткості постановки проблеми; здійснення світоглядної інтерпретації результатів дослідження; сприяння розробленню стратегії розвитку науки та практики, стимулювання та прогнозування її розвитку; надання конкретних засобів для вирішення поставлених дослідницьких завдань.

Співвідношення загальнонаукової і частковонаукової методології. Науковий статус методології документа та документології. Методологічний апарат пізнання документа. Принципи пізнання: цілісності, відтворення, логічної детермінації, системності, функціональності, історизму. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання документа.

Загальнонаукові підходи в документологічних дослідженнях. Пізнавальні можливості системного (системно-функціонального, системно-структурного), синергетичного, інформаційного, діяльнісного, комунікативного, когнітивного, аксіологічного, модельного, історико-генетичного, термінологічного та ін. підходів.

Загальнонаукові методи документологічних досліджень: аналіз і синтез, індукція і дедукція, класифікаційний, порівняльний, статистико-математичний, історико-порівняльний, інтуїтивний та ін. методи.

Тема 7. Частковонаукові методи документологічних досліджень

Дискусія про наявність спеціальних методів документології. Існування методів документологічних досліджень за межами документології.

Класифікація методів на кількісні та якісні. Методи, запозичені документологією з інших наук: математичного моделювання, історико-генетичний, логістичний, семіотичний, семантичний, джерелознавчий, психолінгвістичний, соціологічний, наукометричний, бібліографічний, бібліометричний, атрибуції документальних пам'яток, текстологічний, метод контент-аналізу, експертних оцінок та ін.

Типологічний метод дослідження. Загальна і спеціальна типологія документів. Ознаки і принципи типології документів. Варіанти побудови типологічних схем документів.

Тема 8. Організація документологічних досліджень в Україні та за кордоном

Організаційна інституціоналізація документологічних досліджень. Проблематика сучасних наукових досліджень у галузі документології. Науково-дослідницькі центри з документознавства в Україні, напрями їх наукової діяльності. Внесок Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) в розвиток документології. Організація документологічних розвідок в академічних інститутах, вищих навчальних закладах України та за кордоном. Напрями діяльності міжнародних організацій документологічного профілю (Міжнародна федерація з інформації та документації, ІФЛА, Міжнародна асоціація видавців, Міжнародна рада архівів (МРА) та ін.). Проблеми узагальнення та впровадження результатів наукових досліджень.

Поняття та ознаки наукової школи. Наукові школи документології. Видатні вітчизняні та зарубіжні документологи. Спеціалізовані вчені ради по захисту докторських (кандидатських) дисертацій з документознавства та архівознавства. Об'єктивна потреба в інституціоналізації самостійної наукової спеціальності „Документологія”.

Спеціальні періодичні видання з документознавства та документології: „Студії з архівної справи та документознавства” (1996), „Вісник Харківської державної академії культури” (1999), „Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія” (2004) та ін.

3. Основна рекомендована література

1. Кушнарєнко Н.Н. Документоведение: учеб. для студентов ин-тов культуры / Н.Н. Кушнарєнко. — 7-е изд., испр. — К.: Знання, 2006. — 460 с.

2. Кушнарєнко Н.М. Спеціальне документознавство : навч. посіб. / Кушнарєнко Н.М., Трач Ю.В. — К., 2010. — 280 с.
3. Кулєшов С.Г. Документознавство: Історія. Теоретичні основи / С.Г. Кулєшов; УДНДІАСД, ДАКККіМ. — К., 2000. — 162 с.
4. Ларьков Н.С. Документоведение: учеб. пособие / Н.С. Ларьков. — М.: АСТ: Восток-Запад, 2006. — 427 с.
5. Соляник А.А. Документні потоки та масиви: навч. посіб. / А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2000. — 112 с.
6. Столяров Ю.Н. Документология : учеб. пособие / Ю.Н. Столяров. — Орёл : Горизонт, 2013. — 370 с.
7. Столяров Ю.Н. Документный ресурс: учеб. пособие / Ю.Н. Столяров. — М.: Изд-во Либерея, 2001. — 152 с.
8. Швецова-Водка Г.М. Документознавство : навч. посіб. / Г.М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2007. — 398 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання. Підсумковий контроль засвоєння знань здійснюється у формі заліку. Передбачено поточний контроль знань аспірантів у формі усного опитування, виступу з рефератами, перевірки конспектів, якості виконання завдань самостійної роботи, а також модульний контроль у формі тестування.

5. Засоби діагностики успішності навчання.

Шкала оцінювання знань:

90-100 балів — відмінно (А);

82-89 балів — дуже добре (В);

74-81 балів — добре (С);

64-73 бали — задовільно (D);

60-63 бали — достатньо (Е)

35-59 балів — незадовільно з можливістю повторного складання (FX);

1-34 бали — незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).